

ficio (1) vel imperfectio, vel atas prohibet, & tamen præcipitatio impellit; ne dum sibi tantum onus officii præcipitatione arroganti, viam sibi subsequenti meliorationis abscondant. Ipsa enim veritas, quæ repente quos vellet roborare potuisset, ut exemplum sequentibus daret, ne imperfecti prædicare præsumerent, postquam plene discipulos de virtute prædicationis instruxit, mandavit eis ut in civitate sederent, donec induerentur virtute ex alto. In civitate quippe sedemus, si intra mentium nostrarum nos claustra constringimus, ne loquendo exterius evagemur; ut cum virtute divina perfecte induimur, tunc quasi à nobismetipsis foras etiam alios instruere excamus. *Ambrosius* (ubi supra.) Consideremus autem quomodo secundum Joannem acceperint Spiritum Sanctum; hic autem in civitate jubentur sedere, quoadusque induantur virtute ex alto. Sed Spiritum Sanctum vel illis undecim quasi perfectioribus insufflavit, & reliquis postea tribuendum promittit; vel eisdem ibi insufflavit, hic spondit. Nec videtur esse contrarium; eum divisiones sunt gratiarum. Ergo aliam insufflavit ibi operationem; hic aliam pollicetur: ibi enim remittendorum gratia tributa est peccatorum; quod videtur esse augustius; & ideo insufflavatur à Christo, ut credas Spiritum Sanctum Christi, & credas de Deo Spiritum: Deus enim solus peccata dimittit. Lucas autem linguarum gratiam describit effusam. *Chrysostomus*. Vel dicit, Joan. 20., Accipite Spiritum Sanctum, ut eos idoneos faceret ad redemptionem; aut quod futurum est, ut præsens indicavit. *Augustinus* 16. de Trinit. (cap. 26.) Vel Dominus post resurrectionem suam bis dedit Spiritum Sanctum, semel in terra propter dilectionem proximorum, & iterum de caelo propter dilectionem Dei.

(g) *Beda* (cap. 97. in Luc.) Prætermisiss omnibus quæ per (2) quadraginta dies agi à Domino cum discipulis potuerunt, primo die resurrectionis eius conjungit tacite novissimum diem, quo ascendit in caelum, dicens: *Eduxit autem eos foras in Bethaniam*. Primo quidem propter nomen civitatis, quæ domus obedientiæ dicitur: qui enim propter inobedientiam perversorum descendit, propter obedientiam conversorum ascendit. Deinde propter situm ejusdem villæ, quæ in latere montis olivarum posita esse narratur: quia videlicet obedientis Ecclesie domus in ipsius summi montis, idest

in Christi latere, fidei, spei, dilectionisque suæ fundamenta locavit. Eos autem benedixit, quibus præcepta docendi tradiderat: unde sequitur: *Et elevatis manibus suis benedixit eis*. *Theophylactus* (parum à fine Comm.) Forsan vim conservativam influens eis usque ad adventum Spiritus; & fortassis instruens nos, ut quoties recedimus, benedictionibus subditos Deo commendemus. *Origenes*. Quod autem elevatis manibus benedixit eos, significat quod deceat benedicentem cuiquam oratum esse variis operibus, & arduis respectu aliorum: sic enim manus tolluntur in altum. *Chrysostomus*.

(3) Attende autem, quod Dominus bravia repromissa aspectui subjicit. Promiserat quidem corporum resurrectionem: à mortuis resurrexit, & per quadraginta dies discipulos certificavit. Promittitur etiam, quod in nubibus rapiemur in aera; & hoc ipse patefecit per opera: sequitur enim: *Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in caelum*. *Theophylactus*. (ubi supra.) Et Elias quidem videbatur quasi assumi in caelum; sed Salvator ipse præcursor omnium ascendit in caelum, appariturus divino conspectui in sacro suo corpore: & jam nostra natura in Christo honoratur à qualibet virtute angelica. *Chrysostomus*.

Sed dices: Quid interest mea? Quia & tu in nubibus suscipieris similiter: nam corpus tuum connaturale est illi corpori. Erit igitur & corpus tuum tam agile ut possit transire per aera: nam sicut caput, sic & corpus; sicut principium, sic & finis. Aspice autem quomodo honoratus es per hoc principium. (4) Infirma pars rationalis creaturæ homo erat; sed pedes effecti sunt caput, sublimati in regiam sedem in suo capite. *Beda* (super *Et ipsi adorantes regressi sunt*.) Ascendente autem in caelum Domino, discipuli adorantes ubi steterunt novissime pedes ejus; confestim Hierosolimam redeunt, ubi promissionem Patris sunt expectare præcepti: sequitur enim: *Et ipsi adorantes regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno*. Gaudia magna agunt, quia Deum ac Dominum suum post triumphum resurrectionis etiam caelos penetrasse latantur. *Græcus*. (5) Et erant vigilantes: non degentes in propriis (6) laribus, sed expectantes supernam gratiam conversantur in templo, inter cetera etiam loci honestatem (7) adjicientes: unde dicitur: *Et erant semper in templo*. *Theophylactus* (in fin. Comm. in Luc.) Nondum aderat Spiritus, & jam spiritualiter con-

conversantur: prius erant reclusi, jam stant in medio principum sacerdotum, nec aliquo distrahuntur mundano, sed omnibus contemptis, jugiter Deum laudant: sequitur enim: *Laudantes, & benedicentes Deum*. *Beda* (cap. ult. in Luc.) Et attende, quod Lucas inter quatuor animalia caeli designatus accipitur per virtutem, cujus victima, qui in sacerdotium eligebantur, initiari sunt iusti, eo quod (1) ipse sacerdotium Christi ceteris amplius exponendum suscepit; & Evangelium suum, quod à

ministerio templi per sacerdotium Zachariæ cepit, in templi devotione complevit; & Apostolos ibi ministros novi sacerdotii futuros, non in victimarum sanguine, sed in laude Dei, & in benedictione conclusit; ut in loco orationis, & inter laudum devotiones promissum Spiritus Sancti adventum paratis cordibus expectent. *Theophylactus*. Quos nos imitantes, in sacra vita semper degamus, laudantes, & benedicentes Deum, cui est gloria, & benedictio, & virtus in sæcula. Amen.

(1) *Al.* ipsum.

(1) *Al.* deest. vel. (2) *Al.* quadraginta quatuor. (3) *Al.* attendite. (4) *Al.* infirma. (5) *Legit Nicolai*: Et erant vigilantes, orantes, jejunantes, quia scilicet non degentes in propriis laribus, sed expectantes supernam gratiam conversantur in templo, inter cetera etiam ex ipso loco pietatem, & honestatem adjicientes. (6) *Al.* laboribus. (7) *Al.* addicentes: foris adjicientes.

Aut *In principio* (1) sic dictum est ac si diceretur, Ante omnia. *Basilus* (hom. in princ. Joann.) Prævidit enim Spiritus Sanctus futuros quosdam invidentes gloriæ Unigeniti qui præferrent sophismata ad subversionem auditorum: quia si genitus est, non erat; & antequam genitus esset, non erat. Ne igitur talia garrire præsumant, Spiritus Sanctus ait: *In principio erat Verbum. Hilarius 2. de Trinit. (circ. med.)* Transeunt tempora, transeunt sæcula, tolluntur ætates: pone aliquid quod volēs tuæ opinionis principium; non tenes tempore: erat enim unde tractatur. *Chrysoströmus* (hom. 1.) Sicut autem quis cum stat in navi secus litus, videt civitates, & portus; cum vero eum aliquis in medium pelagi duxerit, à prioribus quidem desistere facit, non tamen alicubi defigit ei oculum; ita Evangelista hic super omnem nos ducens creaturam, suspensum dimittit oculum, non dans (2) suspicere aliquem finem ad superiora: hoc enim, *In principio erat, semper & infinite* essendi significativum est. *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 38.) Sed dicunt: Si Filius est, natus est: hoc fate-mur. Adjungunt deinde: Si natus est Patri Filius, erat Pater, antequam ei Filius nasceretur: hoc respicit fides. Ergo ait: Rationem mihi reddere quomodo & Filius nasci potuit Patri, ut coævus esset ei à quo natus est. Post Patrem enim nascitur Filius, utique patri morituro successurus. Similitudines adhibent de creaturis; & nobis laborandum est ut & nos inveniamus similitudines earum rerum quas astruimus. Sed quomodo possumus in creatura invenire coævum, quando in creatura nil invenimus æternum? Sed si possunt inveniri hæc duo coæva, generans, & generatum, ibi intelligimus (3) coævum. Ipsa quidem Sapiencia dicta est in Scripturis candor lucis æternæ, dicta est imago Patris. Hinc capiamus similitudinem, ut inveniamus coæva, ex quibus intelligamus coævum. Nemo autem dubitat, quod splendor de igne exit. Ponamus ergo ignem patrem illius splendoris: mox quidem ut lucernam accendo, simul cum igne & splendor existit. Da mihi hic ignem sine splendore, & credo tibi Patrem sine Filio fuisse. Imago existit de speculo, hominis intuentis speculum existit imago mox ut aspector extiterit; sed ille qui inspicit erat antequam accederet ad speculum. Ponamus ergo aliquid natum super aquam, ut virgultum, aut herbam: nonne cum imagine sua nascitur? Si ergo semper esset virgultum,

semper esset & imago de virgulto. Quod æternum de alio est, utique natum est. Potest ergo semper esse generans, & semper cum illo quod de eo natum est. Sed dicit aliquis: Ecce intellexi æternum Patrem, coævum Filium; tamen sicut effusum splendorem minus igne lucentem, aut sicut effusam imaginem minus cum virgultum existentem dicimus. Non, sed æqualitas omnimoda est. Non credo, ait, quia non invenisti similitudinem. Fortassis autem invenimus in creatura quomodo intelligamus Filium, & coævum Patri, & nequaquam minorem; sed non illud possumus invenire in uno genere similitudinum. Jungamus (4) ergo ambo generantem unde ipsi dant similitudines, & alterum unde nos dedimus. Dederunt enim illi similitudinem ex his quæ præcedunt tempore ab his à quibus nascuntur, sicut homo de homine; sed tamen homo, & homo fuit ejusdem substantiæ. Laudamus ergo in ista nativitate æqualitatem naturæ: deest æqualitas temporis. In illo autem genere similitudinum quod nos dedimus de splendore ignis, & de imagine virgulti, æqualitatem naturæ non invenis, invenis coævum. Totum ergo ibi quod hic ex partibus singulis, & rebus singulis invenitur; & non hoc solum quod in creaturis, totum invenio ibi, sed tantquam in Creatore. *Ex Gestis* Concilii Ephesini. (a) Propterea alicubi quidem Filium appellat Patris, alicubi autem Verbum nominat, alicubi autem splendorem vocat Scriptura Divina; singula horum nominum de ipso dicens, ut intelligas ea quæ de Christo dicuntur, esse (5) contra blasphemiam: quia enim tuus filius ejusdem tibi naturæ sit, volens sermo offendere unam substantiam Patris, & Filii, dicit Filium Patris, qui ex eo natus est Unigenitus. Deinde quoniam nativitas, & filius apud nos ostentationem præbent passionis; (6) ideo hunc Filium appellat & Verbum, impassibilitatem nativitatis ejus nomine isto demonstrans. Sed quoniam pater quispiam factus ut homo, indubitanter senior filio suo demonstratur; ne hoc ipsum etiam (7) de divina natura putares, splendorem vocat Unigenitum Patris: splendor enim nascitur quidem ex sole, non autem intelligitur sole posterior. Coexistere ergo semper Patri Filium splendor tibi denuntiet, impassibilitatem nativitatis ostendat Verbum; consubstantialitatem Filii nomen insinuet. *Chrysoströmus* (hom. 2. in Joann.) Sed dicunt illi, quoniam hoc, ideo in principio,

(1) *Al.* sicut. (2) *Al.* suscipere. (3) *Al.* æterna. (4) *Al.* omittitur ergo. (5) *Al.* circa. *Fortè etiam* citra. (6) *Al.* ideoque. (7) *Al.* de divina natum essentia putares.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Sive in Concil. Ephes. part. 3. ex homil. Theodoti Episcopi Antycrani, quæ in diem natalem Salvatoris ab illo habita est, & præsentè Cyrilo lecta, qui Concilio præerat.

non æternitatem ostendit simpliciter: etenim & de celo istud, & de terra dictum. In principio (inquit Gen. 1.) fecit Deus Cælum, & Terram. Sed quid commune habet erat ad fecit? Sicut enim quod est, cum de homine quidem dicitur, tempus præsens significat tantum; cum autem de Deo, id quod est semper, & æternaliter; ita & erat de nostra quidem cum dicitur natura, præteritum significat tempus, cum autem de Deo, æternitatem ostendit. *Origenes* (in hom. 2. in divers. loc.) Sum enim verbum duplicem habet significationem: aliquando enim temporales motus secundum analogiam aliorum verborum declarat, aliquando substantiam uniuscujusque rei, de qua prædicatur, sine temporali motu ullo designat: ideo & substantivum vocatur. *Hilarius 2. de Trinit. (circ. med.)* Respice igitur ad mundum, intellige quid de eo scriptum est: In principio fecit Deus Cælum, & Terram. Fit ergo in principio quod creatur, & ætates continet quod in principio continetur ut seret. Piscator autem illiteratus, indoctus, liber à tempore, solutus à sæculis est, vicit omne principium: erat enim quod est, neque in tempore aliquo concluditur ut cæperit quod erat potius in principio quam fiebat. *Alicuius*. Contra eos ergo qui propter temporalem nativitatem dicebant Christum non semper fuisse, incipit Evangelista de æternitate Verbi, dicens: *In principio erat Verbum.*

(b) *Chrysoströmus* (hom. 2.) Quia maxime Dei hoc est proprium, æternum, & sine principio esse, hoc primum posuit: deinde ne quis audiens: *In principio erat Verbum*, ingenitum Verbum dicat, consensim hoc removit, dicens: *Et Verbum erat apud Deum. Hilarius 2. de Trinitat.* Sine principio enim est apud Deum, & qui abest à tempore, non abest ab auctore. *Basilus* (hom. in princ. Joann.) Rursus hoc dicit propter blasphemantes, quod non erat. Ubi ergo erat Verbum? Non in loco incircumscribilibus continentur. Sed ubi erat? Apud Deum: neque Pater loco, neque Filius circumscriptione aliqua continentur. *Origenes* (hom. 2. in Joann.) Utile est etiam inducere, quod verbum dicitur ad aliquos fieri, puta ad Osæ, vel Esaiam, aut Hieroniam: ad Deum autem non fit, quasi prius non ens apud ipsum: ex eo igitur quod jugiter est in eo, dicitur: *Et Verbum erat apud Deum*: quia nec à principio à Patre separatus est. *Chrysoströmus* (hom. 3.) Non enim dixit, In Deo erat, sed *Apud Deum* erat, eam quæ secundum hypostasim ejus est æternitatem nobis ostendens. *Theophylactus* (in hoc loco.) Videtur autem mihi quod Sabellius ex hoc dicto subversus est. Ipse enim dicebat, quod Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus una est persona, quæ aliquando ut

Pater apparuit, aliquando ut Filius, aliquando ut Spiritus Sanctus. Manifeste vero confunditur ex hoc verbo: *Et Verbum erat apud Deum.* Hic enim Evangelista alium declarat esse Filium, alium Deum, scilicet Patrem.

(c) *Hilarius 2. de Trin. (circ. med.)* Dices: Verbum sonus vocis est, enuntiatio negotiorum, & elocutio cogitationum: hoc Verbum in principio apud Deum erat, quia sermo cogitationis æternus est: cum qui cogitat sit æternus. Sed quomodo in principio erat quod neque ante tempus, neque post tempus est? Et nescio an ipsum possit esse in tempore. Loquentium enim sermo neque est antequam loquantur, & cum locuti erunt, non erit: in eo enim ipso quod loquuntur, dum finiunt, jam non erit id unde cæperunt. Sed si primam sententiam rudis auditor admiseras: *In principio erat Verbum*; de sequenti quid quæris: *Et Verbum erat apud Deum*? Numquid audieras de Deo, ut sermonem recondita cogitationis acciperes, aut fessellerat Joannem quid esset momenti inter inesse & adesse? Id enim quod in principio erat, non in altero esse, sed cum altero prædicatur. Statum igitur verbi, & nomen expectat dicit namque: *Et Verbum erat Verbum.* Cessat sonus vocis, & cogitationis eloquium. Verbum hic res est, non sonus: natura, non sermo; Deus, non inanitas est. *Hilarius 7. de Trinit. (ante med.)* Simplex autem nuncupatio est, & caret officulico adjectionis alienæ. *Ad Moysen dictum est Exod. 4. Deus, di te Deum Pharaonis:* sed numquid non adjecta nominis causa est, cum dicitur Pharaonis? *Moyse enim Pharaonis Deus datus est, dum timetur, dum oratur, dum punit, dum medetur.* Et aliud est Deum dari, & aliud Deum esse. Memini quoque & alterius nuncupationis, ubi dicitur Psalmi 81., Ego dixi, Dii estis: sed in eo indulti nominis significatio est; & ubi refertur, Ego dixi, loquentis potius sermo est, quam rei nomen. Cum autem audio: *Et Deus erat Verbum*, non dictum solum audio Verbum, sed demonstratum esse intelligo quod Deus est. *Basilus* (hom. 1. in princ. Joann.) Sic igitur excludens accusationem blasphemantium, & quærentium quid est Verbum, responderet: *Et Deus erat Verbum. Theophylactus.* Vel aliter continua. Postquam Verbum erat apud Deum, manifestum est quod duæ personæ erant, quarumvis una natura in duabus existat: unde dicitur: *Et Deus erat Verbum*: ita ut una natura sit Patri, & Filio, cum sit una deitas. *Origenes* (tom. 2. in Joann.) Adjiciendum etiam, quod verbum in eo quod fit ad Prophetas, illustrat Prophetas sapientie lumine; apud Deum vero est Verbum obtinens ab eo quod fit Deus: unde prælocavit hoc quod est: *Verbum erat apud Deum*; ei quod est,

volat, & lucem incommutabilis veritatis acutissimis atque firmis oculis cordis intuetur: ipsam enim maxime divinitatem Domini, qua Patri est equalis intendit, eamque præcipue suo Evangelio quantum inter homines sufficere credidit, commendare curavit. *Glossa.* (a) Potest igitur Evangelista Joannes cum Esaia Propheta dicere: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & elevatum*; inquantum acumine visus (1) sui, Christum in divinitatis majestate regnantem inspexit; quæ quidem etiam sua natura excelsa est, & super omnia alia, elevata. Dicit etiam Evangelista Joannes: *Et plena erat domus à majestate ejus*: quia per ipsum narrat omnia esse facta, & suo lumine omnes homines in hunc mundum venientes illustrari. Dicit etiam quod ea quæ sub ipso erant, replebant templum: quia dicit cap. 1. *Verbum caro factum est; & Vidimus gloriam quasi Unigeniti à Patre, plenum gratiæ, & veritatis*, secundum quod de plenitudine ejus nos omnes accepimus. Sic igitur præmissa verba materiam hujus Evangelii continent, in quo (2) ipse Joannes Dominum super solium excelsum sedentem insinuat, divinitatem Christi ostendens; & terram ab ejus majestate impleri ostendit, dum omnia per ejus virtutem in esse producta ostendit, & propriis perfectionibus repleta; & inferiora ejus, idest humanitatis mysteria, templum, idest Ecclesiam, replere docet, dum in sacramentis humanitatis Christi, & gratiam, & gloriam fidelibus repræsentat. *Chrysostomus* (hom. 1. in Joann.) Quando igitur barbarus hic & indisciplinatus talia loquitur quæ nullus eorum qui in terra sunt hominum novit umquam, si hic solus esset, miraculum magnum esset. Nunc autem cum his, & aliud isto majus tribuit argumentum, quod à Deo inspirata sunt ei quæ dicuntur hic, scilicet quod omnes audiunt, & suadet omnibus per omne tempus. Quis ergo non admirabitur habitantem in eo virtutem? *Origenes* (in homil. 2. in diver. locos.) Joannes interpretatur gratia Dei, sive in quo est gratia, vel cui donatum est. Cui autem Theologorum donatum est ita abscondita summi Boni penetrare mysteria, & sic humanis mentibus intinrare?

(1) *Al. deest sui.* (2) *Al. omittitur ipse.*
EX EDIT. P. NICOL. (a) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat.

... (a) ...

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM JOANNEM.

CAPUT I.

- (a) **I**N principio erat Verbum,
- (b) Et Verbum erat apud Deum,
- (c) Et Deus erat Verbum.
- (d) Hoc erat in principio apud Deum.
- (e) Omnia per ipsum facta sunt,
- (f) Et sine ipso factum est nihil.
- (g) Quod factum est, in ipso vita erat;
- (h) Et vita erat lux hominum.
- (i) Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.
- (k) Fuit homo missus à Deo cui nomen erat Joannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.
- (l) Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.
- (m) In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit.
- (n) In propria venit, & sui eum non receperunt. Quorquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.
- (o) Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.
- (p) Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti à Patre, plenum gratiæ, & veritatis.
- (q) Joannes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens: Hic erat quem dixi: Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat.
- (r) Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est; gratia, & veritas per Jesum Christum facta est.
- (s) Deum nemo vidit umquam. Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit.
- (t) Et hoc est testimonium Joannis, quando miserunt Judæi ab Hierosolymis Sacerdotes, & Levitas ad eum ut interrogarent eum: Tu quis es? Et confessus est, & non negavit; & confessus est: Quia non sum ego Christus. Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit, Non sum. Propheta es tu? Et respondit, Non. Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus his qui miserunt nos? Quid dicis de teipso? Ait: Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini, sicut dixit Esaia Propheta.
- (u) Et qui misi fuerant, erant ex pharisæis. Et interrogaverunt eum, & dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta? Respondit eis Joannes dicens: Ego baptizo in aqua; medius autem vestrum stetit quem vos nescitis: ipse est qui post me venit, qui ante me factus est; cujus ego non sum dignus ut solvam corrigiam calcamenti. Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.
- (x) Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se, & ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Hic est de quo dixi: Post me venit vir qui ante me factus est, quia prior me erat. Et ego nesciebam eum; sed ut manifestetur in Israël, propterea veni ego in aqua baptizans.
- (y) Et testimonium perhibuit Joannes, dicens: Quia vidi Spiritum descendantem quasi columbam de Cælo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aqua; ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendantem, & manentem super eum; hic est qui baptizat in Spiritu Sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.
- (z) Altera die iterum stabat Joannes, & ex discipulis ejus duo; & respiciens Jesum ambulantem, dixit: Ecce agnus Dei.

(aa) Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Jesum. Conversus autem Jesus, & videns eos sequentes se, dicit eis. Quid queritis? Qui dixerunt ei: Rabbi (quod dicitur interpretatur magister) ubi habitas? Dicit eis: Venite, & videte. Venerunt, & viderunt ubi maneret, & apud eum manserunt die illo. Hora autem erat quasi decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierant à Joanne, & secuti fuerant eum.

(bb) Invenit hic primum fratrem suum Simonem, & dicit ei: Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et adduxit eum ad Jesum. Intuitus autem eum Jesus dixit: Tu es Simon filius Jona, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.

(cc) In crastinum voluit exire in Galilaeam, & invenit Philippum. Et dicit ei Jesus, Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida civitate Andreae, & Petri. Invenit Philippus Nathanael, & dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, & Propheta, invenimus Jesum filium Joseph à Nazareth. Et dixit eis Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni, & vide.

(dd) Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, & dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael: Unde me nosti? Respondit Jesus, & dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. Respondit Jesus, & dixit ei: Quia dixi tibi, vidi te sub ficu, credis: majus his videbis. Et dicit ei: Amen amen dico vobis, videbitis Caelum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes supra Filium hominis.

(a) **C**hrystostomus (hom. 3. in Joan.) Omnibus aliis Evangelistis ab incarnatione incipientibus, Joannes transcurrens conceptionem, nativitatem, educationem, augmentationem, mox de aeterna nobis generatione narrat, dicens: *In principio erat Verbum.* *Augustinus* lib. 33. *Quaest. quæst. 63.* Quod Graece logos dicitur, Latine & rationem, & verbum significat; sed hoc loco melius Verbum interpretatur, ut significetur non solum ad Patrem respectus, sed ad illa etiam quæ per Verbum facta sunt operativa potentia. Ratio autem, etsi nihil per eam fiat, recte ratio dicitur. *Augustinus* super Joann. tract. 1. Quotidie autem dicendo verba viluerunt nobis, quia sonando, & transeundo viluerunt. Est verbum & in ipso homine quod manet intus: nam sonus procedit ex ore. Est verbum quod vere specialiter dicitur illud quod intelligis de sono, non ipse sonus. *Augustinus* 15. de Trinit. (cap. 10.) Quisquis autem potest intelligere verbum, non solum ante quam sonet, verum etiam antequam sonorum ejus imagines cogitatione volvantur, jam potest videre per hoc speculum, atque in hoc ænigmatem aliquam Verbi similitudinem, de quo dictum est: *In principio erat Verbum.* Necessè est enim cum id quod scimus loquimur, (1) ut ex ipsa scientia quam memoria tenemus, nascatur verbum, quod ejusmodi sit omnino cujusmodi est illa scientia de qua nascitur. Formata quippe cogitatio ab ea re quam scimus, verbum est, quod in corde dicimus; quod nec Græcum est, nec Latinum, nec lingua alicujus. Sed cum id opus est in eorum quibus loquimur proferre notitiam,

(1) Al. dicitur ut.

aliquid signum quo significetur assumitur. (Ibidem cap. 11.) Proinde verbum quod foris sonat, signum est verbi quod intus latet, cui magis verbi competit nomen: nam illud quod profertur carnis ore, vox verbi est, verbumque & ipsum dicitur propter illud à quo ut foris appareat sumptum est. *Basiliius* (in hom. in princip. Joann.) Hoc autem Verbum non est humanum verbum. Quomodo enim erat in principio humanum verbum, ultimo loco accipiente homine generationis principium? Non igitur in principio verbum erat humanum, sed nec Angelorum: omnis enim creatura infra sæculorum terminos est, à Creatore essendi fumens principium. Sed audi Evangelium decenter: ipsum enim Unigenitum Verbum dixit. *Chrysostr. tomus* (hom. 1. in Joann.) Si autem quis dixerit: Cur Patrem dimitens, mox nobis de Filio loquitur? Quoniam ille quidem manifestus omnibus erat, etsi non ut Pater, sed ut Deus; Unigenitus autem ignorabatur; ideo decenter eam, quæ de isto est, cognitionem confestim initio studuit imponere his qui nesciebant eum; sed neque Patrem in his quæ de Filio sunt sermonibus tacuit. Propter hoc autem & Verbum eum vocavit: quia enim docturus erat, quod hoc Verbum Unigenitus est Filius Dei, ut non passibilem æstimer quis generationem, præveniens Verbi nuncupatione, destruit perniciosam suspicionem, esse ex Deo Filium impassibiliter ostendens. Secunda vero ratio est, quia ea quæ sunt Patris nobis annuntiare debebat. Non simpliciter vero eum verbum dixit, sed cum articuli adjectione, à reliquis ipsum separans. Constatuendo enim

enim est Scripturæ verba vocare leges Dei, & præcepta: hoc autem Verbum substantia quadam est, hypostasis, ens, ex ipso proveniens impassibiliter Pater. *Basiliius* (homil. in princip. Joann.) Quare igitur Verbum? Quia impassibiliter natum est, quia est generantis imago, totum in seipso generationem demonstrans, nihil inde separans, sed in seipso perfectum existens. *Augustinus* 15. de Trinit. (cap. 13.) Sicut enim scientia nostra illi scientiæ Dei, sic nostrum verbum quod nascitur de nostra scientia, dissimile est illi Verbo Dei, quod natum est de Patris essentia. Tale est autem, ac si dicerem de Patris scientia, de Patris sapientia; vel, quod est expressius, de Patre scientia, de Patre sapientia. (cap. 14.) Verbum ergo Dei Patris Unigenitum Filius, per omnia Patri similis, & æqualis: hoc enim est omnino quod Pater, non tamen Pater: quia iste Filius, ille Pater: ac per hoc novit omnia quæ novit Pater; (1) sed ei nosse de Patre est, sicut esse: nosse enim, & esse ibi unum est; & ideo Patri, sicut esse, non est à Filio, ita nec nosse. Proinde tamquam seipsum dicens, Pater genuit Verbum sibi æquale per omnia: non enim seipsum integre, perfecteque dixisset, si aliquid minus, aut amplius esset in ejus Verbo quam in seipso. Nostrum autem verbum interius, quod invenimus esse utrumque illi simile, quantum (2) sit etiam dissimile, non pigeat intueri. (Cap. 15.) Est enim verbum mentis nostræ quandoque formabile, (3) nondum formatum, quiddam mentis nostræ, quod hac atque hac volubili quadam motione jactamus, cum à nobis nunc id, nunc illud, sicut inventum fuerit, vel occurrerit, cogitatur; & tunc fit verum verbum quando illud quod nos diximus volubili motione jactare, ad id quod scimus pervenit, atque inde formatum, ejus omnimodam similitudinem capiens, ut quomodo res quæque sciunt, sic etiam cogitetur. Quis non videat quanta sit (4) hic dissimilitudo ab illo Dei Verbo; quod in forma Dei sic est ut non ante fuerit formabile, (5) postea formatum; non aliquando possit esse informe, sit forma simplex, (6) & simpliciter æqualis ei de quo est? Quapropter ita dicitur illud Dei Verbum, ut Dei cogitatio non dicatur; ne aliquid esse quasi volubile dicatur in Deo, quod nunc habeat, nunc accipiat formam ut verbum sit, eamque possit amittere, atque informiter quodammodo volutari. *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 38.) Est enim Verbum Dei forma quadam non formata, sed forma omnium formarum, forma incommutabilis, sine lapsu, sine defectu,

S. Thom. Oper. Tom. IX.

- (1) Al. si ei. (2) Al. desideratur sit. (3) Al. nondum formatum quidem. (4) Al. hæc. (5) Al. postquam. (6) Al. omittitur & simpliciter. (7) Nicolai habet ex quo dicitur principium quod est agens.

sine tempore, sine loco, superans omnia, existens in omnibus fundamentum quoddam, in quo, sunt, & fastigium sub quo sunt. *Basiliius* (hom. in princip. Joann.) Habet autem & verbum nostrum exterius Divini Verbi similitudinem quandam: nam nostrum verbum totam declarat mentis conceptionem: quæ namque mente concepitur, ea verbo proferimus. Et quidem cor nostrum quasi fons quidam est; verbum vero prolatum quasi quidam rivulus manans ex ipso. *Chrysostr. tomus* (hom. 1.) Considera etiam in Evangelista prudentiam spirituales. Noverat homines id quod antiquius est, & quod est ante omnia maxime honorantes, & ponentes Deum, propter hoc primum dicit principium: *In principio, inquit, erat Verbum.* *Origenes* (hom. 1. in Joann.) Plura autem sunt signata ab hoc nomine principium. Est enim principium, sicut itineris, & longitudinis, secundum illud Proverbi 16., Initium boni itineris justorum exercitium. Est autem principium & generationis, juxta illud Job 40., Hoc est principium creaturæ Domini. Sed etiam Deum non enormiter asseret aliquis omnium principium. Illud etiam ex quo sicut ex præjacente materia alia sunt, principium est penes eos qui credunt illam ingenitam. Est etiam principium secundum speciem; sicut Christus principium eorum est qui secundum imaginem Dei formati sunt. Est etiam principium disciplinæ, secundum illud Hebr. 6., Cum deberetis esse magistri propter tempus, rursus indigetis ut doceamini quæ sunt elementa exordii sermonum Dei. Duplex enim est documentum principium: hoc quidem natura; hoc vero quo ad nos; ut si dicatur, initium sapientiæ fore naturam quidem Christum, in quantum sapientiæ, & Verbum Dei est; quo ad nos vero, in quantum Verbum caro factum est. Tot igitur significatis ad præsens nobis de principio occurrentibus potest accipi illud (7) ex quo quid est agens. Considerator enim Christus est velut principium, secundum quod Sapientia est; ut Verbum in principio, quasi in sapientia sit. Plura enim bona de Salvatore dicuntur. Velut igitur vita in Verbo est, sic Verbum in principio, id est in sapientia erat. Considera vero si possibile est secundum hoc significatum accipere nos principium, prout secundum Sapientiam, & exempla quæ in ea sunt, sunt omnia; vel quia principium Filii Patris est, & principium creaturarum, & omnium eorum; per illud, *In principio erat Verbum,* Verbum Filium intelligas in principio, id est in Patre, dictum fore. *Augustinus* 6. de Trin. (cap. 2. Aut

330
CAPUT XXIV.
conversantur: hinc etiam notandum, quod hinc in
medio principum hereticorum, nec aliter illi-
trantur: multum sed omnibus conuenit.
Inferius dicitur: sedentem super folium excelsum
& elevatum; & plena erat domus a maiestate
ejus; & ea quæ sub ipso erant, replebant
templum. Esai. 6. 1.

D I V I
T H O M Æ
A Q U I N A T I S,
D O C T O R I S A N G E L I C I

SUPER JOANNIS EVANGELIUM CATENA.

P R Æ F A T I O.

Vidi Dominum sedentem super folium excelsum & elevatum; & plena erat domus a maiestate ejus; & ea quæ sub ipso erant, replebant templum. Esai. 6. 1.

GLOSSA. (1) Divina visionis sublimitate illustratus Esaias Propheta dicit: *Vidi Dominum sedentem, &c.* Hieronymus super Esaiam. Quis sit iste Dominus qui videtur, in Evangelista Joanne plenius dicimus, qui ait cap. 12. *Hæc dicit Esaias, quando vidit gloriam Dei, & locutus est de eo:* haud dubium quin Christum significet. Glossa. Unde ex verbis istis materia hujus Evangelii, quod secundum Joannem describitur, designatur. *Ex Eccle. Historia* (Lib. 3. cap. 24. circa fin.) Quia enim nativitatem Salvatoris secundum carnem, vel Matthæus, vel Lucas descriperant, reticuit hic Joannes, & à theologia, atque ab ipsa ejus divinitate sumit exordium; quæ pars sine dubio ipsi velut eximio per Spiritum Sanctum reservata est. *Alcuinus.* Unde cum omnibus Divinæ Scripturæ paginis Evangelium excellat, quia quod lex, & Propheta futurum prædixerunt, hoc completum dicit Evangelium, inter ipsos autem Evangeliorum Scriptores Joannes eminet in divinorum mysteriorum profunditate: qui à tempore dominicæ ascensionis per annos sexaginta quinque verbum Dei abque adminiculo scribendi usque ad ultima Domitiani tempora prædicavit; sed post occisionem Domitiani, cum Nerva permittebat, de exilio rediisset Ephesum, compulsus ab Episcopis Asiæ de cœterna Patri divinitate Christi scripsit adversus hæreticos, qui Christum ante Mariam fuisse negabant. Unde merito in figura quatuor animalium aquilæ volanti comparatur, quæ volat altius cunctis avibus, & solis radios irreverberatis aspicit luminibus. *Augustinus* super Joann. tract. 1. Transcendit enim Joannes omnia cacumina terrarum, transcendit omnes campos aeris, transcendit omnes altitudines siderum, transcendit omnes choros, & legiones Angelorum: nisi enim transcenderet ista omnia quæ creata sunt, non perveniret ad eum per quem facta sunt omnia. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 1. cap. 5.) Ex quo intelligi datur, si diligenter advertas, tres Evangelistas temporalia facta Domini, & dicta quæ ad informandos mores vitæ præsentis maxime valeret, persecutus, circa activam virtutem fuisse versatos; Joannem vero facta Domini multo pauciora narrantem, dicta vero ejus præsertim qui Trinitatis unitatem, & vitæ æternæ felicitatem infinuarent, diligentius, & uberius conscribentem, in virtute contemplativa commendanda suam intentionem, prædicationemque tenuisse. (cap. 6.) Unde animalia tria, per quæ tres alii Evangelistæ designantur, sive Leo, sive Homo, sive Vitulus, in terra gradiuntur: qui tres Evangelistæ in his maxime occupati sunt quæ Christus in carne operatus est, & quæ præcepta (2) mortalis vitæ exercenda carnem portantibus tradidit; at vero Joannes supra nubila infirmitatis humanæ velut aquila

S. Thom. Oper. Tom. LX.
(1) In quatuor jam citatis editionibus omittitur index Glossæ. (2) Nicolai legit moralis, vo-

est, *Deus erat Verbum*. Chrysothomus (homil. 3. circ. med.) Et non ut Plato, hoc quidem intellectum quemdam, hoc vero animam mundi esse dicens; hæc enim procul sunt à divina natura. Sed dicunt: Pater cum articuli adjectione dictus est Deus, Filius autem sine hac. (1) Quid ergo, cum Apostolus dicat ad Tit. 2. Magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi: & rursus Rom. 9. Qui est super omnia Deus: sed & Romanis scribens dicit cap. 1. Gratia vobis, & pax à Deo Patre nostro, sine adjectione articuli. (2) Sed & superfluum erat hic apponere superius continue adjectum. Non igitur est non est adjectus. Filio articulus, propter hoc Filius minor est Deus.

(d) Hilarius 2. de Trinit. (circ. med.) Quia dixerat, *Deus erat Verbum*, trepido in dicto, & me insolens sermo commovet, cum unum Deum Prophetæ nuntiaverunt. Sed ne quo ultra trepidatio mea progredi possit, reddit sacramenti tanti plicator dispensationem, & refert ad unum omnia, sine contumelia, sine abolitione, sine tempore, dicens: *Hoc erat in principio apud Deum*; apud unum unigenitum Deum, ex quo ipse unius (3) unigenitus Deus est, prædicatur. Theophylactus. Et rursus ne suspicio diabolica aliquos conturbaret, ne forte cum Verbum Deus sit, insurtxerit contra Patrem, ut aliqui fabulantur Gentilium, & separatus à Patre fuerit ipsi Patri contrarius, dicit: *Hoc erat in principio apud Deum*; quasi dicat: Hoc Dei Verbum nunquam à Deo extitit (4) separatum. Chrysothomus (hom. 3. paulo post princ.) Vel ne audiens. *In principio erat Verbum*, æviternum quidem æstimes, seniore vero spatio aliquo Patris vitam suscipias, induxit; *Hoc erat in principio apud Deum*; non enim fuit umquam solitarius ab illo; sed semper Deus apud Deum erat. (Ibid. circ. med.) Vel quia dixerat, *Deus erat Verbum*, ut non æstimet quis minorem esse deitatem Filii, confessim cognoscitiva propria deitatis ponit, & æternitatem assumens, cum dicit: *Hoc erat in principio apud Deum*; & quod factum est adiciens: *Omnia per ipsum facta sunt*. Origenes (tom. 2. in Joan.) Vel aliter. Postquam præmiserat tres propositiones Evangelista, resumit tria in unum, dicens: *Hoc erat in principio apud Deum*. In primo enim trium didicimus, in quo erat Verbum, quia *in principio erat*; in secundo apud quem, quia *apud Deum*; in tertio quid erat Verbum, quia *Deus*. Velut ergo demonstrans (5) Verbum prædictum, Deum, per hoc quod dicit *hoc*, & colligens in propositionem quartam hoc quod est, *In principio erat Ver-*

(1) Al. Quid ergo Apostolus dicit. (2) Al. Aliter & superfluum. (3) Al. Ingenitus. (4) Al. separatum. (5) Al. Verbum, & Deum prædictum Deum. (3) Al. Erat lux.

bum, & Verbum erat apud Deum; & *Deus erat Verbum*; ait: *Hoc erat in principio apud Deum*. Querat autem aliquis, cur non est dictum: *In principio erat Verbum Dei, & Verbum Dei erat apud Deum*; & *Deus erat Verbum Dei*. Quisquis autem unicam veritatem fatebitur esse, palam est quoniam & demonstratio ejus; quæ est sapientia, una est. Sed si veritas una, & sapientia una, Verbum quoque quod veritatem enuntiat, & sapientiam expandit in his qui susceperunt, unum siquidem erit. Nec hoc dicimus insipientes Verbum Dei fore; sed ostendentes utilitatem omissionis hujus vocabuli. Dei. Ipse quoque Joannes in Apocalypsi 19. dicit: *Et nomen ejus Verbum Dei*. Alcinus. Qualiter autem ponit substantivum verbum erat? Ut intelligeres omnia tempora prævenisse coæternum Deo Patri Verbum.

(e) Alcinus. Postquam dixit de natura Filii, de operatione ejus subjungit; dicens: *Omnia per ipsum facta sunt*; id est, quicquid est sive in substantia, sive in aliqua proprietate. Hilarius 2. de Trin. (circ. med.) Vel aliter. Erat quidem Verbum in principio, sed potuit non esse ante principium. Sed quid ille? *Omnia per ipsum facta sunt*. Insuper est per quod fit omne quod factum est; & cum ab eo sint omnia, & tempus ab eo est. Chrysothomus (hom. 4.) Moyses quidem incipiens Scripturam veteris testamenti, de sensibilibus nobis loquitur, & hæc enumerat per multa. *In principio enim* (ait) *fecit Deus celum, & terram*. Deinde inducit, quoniam & lux facta est, & firmamentum, & stellarum naturæ, & genera animalium. Evangelista vero hæc omnia excedens uno verbo comprehendit; & cognita auditoribus, ad altiorem festinans materiam, totum hunc librum instituens non de operibus, sed de conditore. Augustinus 1. super Genesim ad litteram (cap. 2.) Cum enim dicitur, *Omnia per ipsum facta sunt*, satis ostenditur & lux per ipsum facta, cum dixit Deus, (6) *Fiat lux*; & similiter de aliis. Quod si ita est, æternum est, quod ait Deus, *Fiat lux*, quia Verbum Dei, Deus apud Deum, Patri coæternus est quamvis creatura temporalis facta sit. Cum enim verba sint temporis, cum dicimus, Quando, & aliquando, æternum tamen est in Verbo Dei, quando aliquid fieri debeat; & tunc fit quando fieri debuit in illo Verbo est, in quo non est quando, & aliquando: quoniam totum illud Verbum æternum est. Augustinus super Joan. (tract. 1.) Quomodo ergo potest fieri ut Verbum Dei factum sit, quando Deus per Verbum fecit omnia?

nia? Si & Verbum ipsum factum est, per quod aliud Verbum factum est? Si hoc dicit, quia est verbum Verbi, per quod factum est illud, ipsum dico ego unigenitum Filium Dei. Si autem non dicit Verbum Dei, concede non factum Verbum per quod facta sunt omnia. Augustinus 1. de Trin. (cap. 6.) Et si factum non est, creatura non est; si autem creatura non est, ejusdem cum Patre substantiæ est: omnis enim substantia quæ Deus non est, creatura est; & quæ creatura non est, Deus est. Theophylactus. (hoc loco.) Solent autem Arriani dicere, quod sicut per ferram osium fieri dicimus, quasi per organum; sic & per Filium omnia facta fuisse dicuntur, non quod ipse sit factor, sed organum; & sic facturam autem Filium, tamquam factum ad hoc ut per eum omnia fierent. Nos autem ad hujusmodi factores mendacii simpliciter respondemus. Si enim, ut dicitis, Pater creasse ad hoc Filium ut eo tamquam organo uteretur, videretur quod inhorabilior sit Filius quam quæ facta sunt; sicut ea quæ per ferram sunt facta, ipso organo nobiliora existunt: nam ferræ propter ipsa facta est. Sic & propter ipsa quæ facta sunt, ut ajunt, Pater creavit Filium; tamquam si non deberet Deus cuncta creare, nequaquam Filium produxisset. Quid his verbis inanius? Sed ajunt: Quare non dixit, quod omnia Verbum fecit; sed usus est hac præpositione per? Ne Filium ingenitum intelligeres, & sine principio, & Dei conditorem, Chrysothomus (hom. 4.) Sed si præpositio per conturbat te, & queris in Scriptura quod ipsum Verbum omnia faceret, audi David Psal. 101. *In initio tu, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli*. Quod autem hoc de Unigenito dixerit, addices ab Apostolo utente hoc verbo in Epistola ad Hebræos de Filio. Si vero de Patre hoc Prophetam dixisse dicis, Paulum vero (1) Filio adaptasse; idem fit rursus. Neque enim id Filio convenire dixisset, nisi vehementer consideraret quoniam quæ sunt dignitates, cohonorabilia sunt utrique. Si rursus per præpositio aliquam subjectionem tibi videretur inducere, cur Paulus eam de Patre ponit? *Fidelis* (inquit 1. Corinth. 1.) *Dominus*, per quem vocati sumus in societatem Filii ejus. Et iterum 2. Corinth. 1. *Paulus Apostolus*, per voluntatem Dei. Origenes (tom. 2.) Errat etiam in hoc Valentinus, dicens, Verbum esse quod mundana creationis præstitit causam creatori. Sed si sic se habet veritas rerum, prout ipse intelligit, oportebat scriptum fore per (2)

creatorem universa consistere à Verbo, non autem è contra per Verbum à creatore.

(1) Chrysothomus (hom. 4.) Ut non æstimemus, tum dicit, *Omnia per ipsum facta sunt*, illa omnia solum dicere eum quæ à Moyse dicta sunt, convenienter inducit: *Et sine ipso factum est nihil*, sive visibile quid, sive intelligibile. Vel aliter. Ne hoc quod dixit, *Omnia per ipsum facta sunt*, de signis suspiceris nunc dicit, de quibus reliqui Evangelistæ locuti sunt; inducit. *Et sine ipso factum est nihil*. Hilarius (Lib. 2. de Trin. circ. med.) (3) Vel aliter. Hoc quod dicitur, *Omnia per ipsum facta sunt*, non habet modum; est ingenitus qui factus à nemine est, est & ipse genitus ab innato. Reddidit autem hoc socium professus est, (4) dicens: *Sine ipso factum est nihil*: cum enim nihil sine eo, intelligo non esse solum; quia alius est per quem, alius sine quo non. Origenes in hom. 3. in dixerit. Vel aliter. Ne estimares ea quæ per Verbum facta sunt, per se existentia, non contenta à Verbo, ait: *Et sine ipso factum est nihil*; hoc est, nihil factum est extra ipsum: quia ipse ambie omnia, conservans ea. Augustinus de Quæst. nov. & ver. testam. (quæst. 97.) Vel dicens, *Sine ipso factum est nihil*, nullo modo ipsum facturam esse suspicari debere edocuit. Quomodo enim potest dici, Ipse est factura, cum nihil dicitur Deus sine ipso fecisse? Origenes super Joan. (tom. 2.) Vel aliter. Si omnia per Verbum facta sunt, de numero vero omnium est malitia, & totus fluxus peccati; & hæc per Verbum facta sunt: & hoc est falsum. Quantum igitur ad significatam, nihil, & non ens, unum sunt. Videtur autem Apostolus non entia prava dicere. Vocat (inquit Rom. 4.) Deus ea quæ non sunt tamquam ea quæ sunt. Totaque pravitas nihil dicitur, dum absque Verbo facta est. Augustinus super Joan. (tract. 1.) Peccatum enim non per ipsum factum est; & manifestum est quia peccatum nihil est, & nihil sunt homines cum peccant. Et idolum non per Verbum factum est; habet quidem formam quandam humanam. (5) & ipse homo per Verbum factus est; sed forma hominis in idolo non per Verbum facta est scriptam est enim 1. Corinth. 8. *Scimus quod nihil est idolum*. Ergo ista non sunt facta per Verbum; sed quæcumque facta sunt naturaliter, universa natura rerum, omnis omnino creatura ab Angelo usque ad vermiculum. Origenes (tomo 2.) Valentinus autem exclusit ab omnibus per Verbum factis quæ sunt in sæculis facta, quæ credit ante Verbum extitisse, præter

S. Thom. Op. Tom. IX. (1) Al. Filium adoptasse. (2) Al. creationem. (3) Al. Vel aliter dicitur hoc quod dicitur &c. (4) Al. Addit Nicolajus Evangelista. (5) Al. Sed ipse homo per Verbum factus est. Nam forma hominis &c.

evidentiam loquens: siquidem quæ purantur ab eo divina, remouentur ab omnibus; quæ autem, velut ipse purat, penitus destruantur, vere dicuntur omnia. Quidam enim falso dicunt diabolum non esse creaturam Dei: inquantum enim diabolus est, creatura Dei non est; is autem cui accidit esse diabolum, divina est creatura; ac si diceremus, homicidam creaturam Dei non esse, qui tamen in eo quod homo est, creatura Dei est. *Augustinus* de Natura boni (cap. 25.) Non autem sunt audienda deliramenta hominum, qui nihil hoc loco aliquid intelligendum esse putant, quia ipsum nihil in sententia positum est: nec intelligunt nihil interesse utrum dicatur, Sine ipso nihil factum est, an *Sine ipso factum est nihil.* *Origenes* (tomo 2.) Si accipiar verbum pro eo quod in quolibet hominum est, quia & ipsum intirum est cuiuslibet ab eo quod in principio erat Verbum, etiam sine hoc verbo nihil committimus, simpliciter accipiendo quod dicitur, *Nihil.* Ait enim Apostolus quod sine lege peccatum mortuum erat, adueniente vero mandato peccatum revixit: non enim reputari peccatum lege non existente; sed nec peccatum erat, non existente Verbo: quia Dominus dicit infra 15: *Si non venissem, & esset illis locutus, peccatum non haberent.* Quilibet enim excusatio deficit volenti dare responsum de crimine, dum Verbo præsentem, ac iudicare quid est agendum, non obedit quis illi. Nec propter hoc inculpandum est Verbum; sicut nec magister, per cuius disciplinam non remanet locus excusationis discipulo delinquenti velut de ignorantia. Omnia ergo per Verbum facta sunt, non solum naturalia, sed etiam quæ ab irrationabilibus fiunt.

(g) *Beza* (in 1. cap. Joan.) Quia Evangelista dixit omnem creaturam factam esse per Verbum, ne quis forte crederet mutabilem ejus voluntatem quasi qui subito veller facere creaturam, quam ab æterno nunquam ante fecisset; ideo docere curavit, factam quidem creaturam in tempore, sed in æterna creatoris sapientia, quando, & quos (1) crearet semper fuisse dispositum: unde dicit: *Quod factum est in ipso, vita erat.* *Augustinus* super Joannem (tract. 1. aliiq. ante fin.) Potest autem sic punctari. *Quod factum est in ipso*, & postea dicitur, *Vita erat.* Ergo totum vita est, si sic prænunderimus: quid enim non in illo factum est? Ipse est enim sapientia Dei, (2) & dicitur in Psal. 102., *Omnia in sapientia fecisti.* Omnia igitur sicut per illum, ita & in illo facta sunt. Si ergo quod in illo factum est, vita est; ergo & terra vita

est, & lapis (3) vita est. Inhonestum est sic intelligere, ne nobis subrepat secta Manichæorum, & dicat, quia habet vitam lapidis, & habet vitam paries: solent enim ista delirantes dicere; & cum reprehensi fuerint, ac repulsi, quasi de Scripturis profertur dicentes: Ut quid dictum est: *Quod factum est in ipso, vita erat?* Pronuntia (4) ergo sic: *Quod factum est*, hic subdistingue, & deinde infer, *In ipso vita erat.* Facta est enim terra, sed ipsa terra quæ facta est, non est vita. Est autem in ipsa Dei sapientia spiritaliter ratio quædam qua terra facta est; hæc vita est. Sicut arca in omni opere non est vita; arca in arte vita est, quia vivit anima artificis. Sic ergo quia sapientia Dei, per quam facta sunt omnia, secundum artem continet omnia quæ fiunt per ipsam artem, non hæc continuo sunt vita; sed quicquid factum est, vita est in illo. *Origenes* in hom. (2. in div. locos, ante med.) Potest autem & sic distinguere sine errore: *Quod factum est in ipso*, & postea dicitur, *vita erat*; ut sit sensus: Omnia quæ per ipsum, & in ipso facta sunt, in ipso vita sunt, & unum sunt. Erant enim, hoc est in ipso subsistunt causaliter, priusquam sine in seipsis effectivè. Sed si quæris, quomodo, & qua ratione omnia quæ per Verbum facta sunt, in ipso vitaliter, & uniformiter, & causaliter subsistunt; accipe exempla ex creaturarum natura. Conspecte quomodo omnium rerum quas mundi hujus sensibilis globositas comprehendit, cause simul, & uniformiter in isto sole, qui est maximum mundi, lamigare, subsistunt, quomodo numerositas herbarum, & fructuum in singulis seminibus simul continetur; quomodo multiplices regulæ in arte artificis unum sunt, & in animo disponentis vivunt; quomodo infinitas linearum numerus in uno puncto unum subsistit; (5) & hujusmodi varia perspicue exempla, ex quibus velut physice theoria penitus poteris arcana Verbi mentis acie inspicere, & quantum datur humanis rationibus, videre quomodo omnia quæ per Verbum sunt facta, in ipso vivunt, & facta sunt. *Hilarius* (2. Lib. de Trin. par. à med.) Vel aliter potest legi. In eo quod dixerat, *Sine ipso factum est nihil*, postea aliquis perturbatus dicit: Est ergo aliquid per alterum factum, quod tamen non fit sine eo factum; & si aliquid per alterum, licet non sine eo, jam non per eum omnia, quia aliud est fecisse, aliud est intervenisse facienti. Enarrat ergo Evangelista quid non sine eo factum sit, dicens: *Quod factum est in eo.* Hoc igitur non sine eo quod (6) in eo factum est: nam id quod

(1) *Al.* curarer. (2) *Al.* ut. (3) *Al.* omittitur vita. (4) *Al.* & hujus varia item & hujus naturalia. *Nicolai* autem legit & hujusmodi naturalia varia. (6) *Al.* omittitur in eo.

in eo factum est, etiam per eum factum est: omnia enim per ipsum, & in ipso creata sunt. In ipso autem creata quia nascebatur creator Deus; sed hoc sine eo nihil factum est, quod tamen in eo factum est, quia nascentis Deus vita erat, & qui vita erat, non posteaquam natus erat, factus ergo sine. Nihil ergo sine eo fiebat ex his quæ in eo fiebant, quia vita est in quo fiebant; & Deus qui ab eo natus est, non posteaquam natus est, sed nascendo quoque existit. *Chrysostomus* (hom. 4. in Joan.) Vel aliter. Non apponemus finale punctum, ubi dicitur, *Sine ipso factum est nihil*, secundum hæreticos. Illi enim volentes Spiritum Sanctum creatum dicere, ajunt: *Quod factum est in ipso, vita erat.* Sed ita non potest intelligi. Primum quidem neque tempus erat hic Spiritus Sancti meminisse; sed si de Sancto Spiritu hoc dictum est; age, secundum eorum interim legamus modum: ita enim nobis hoc inconveniens erit: cum enim dicitur, *Quod factum est in ipso, vita erat*: Spiritum Sanctum dicunt dictum esse vitam; sed vita hæc & lux invenitur esse: inducit enim: *Vita erat lux hominum.* Quocirca, secundum eos, hæc lux hominum hunc Spiritum dicit. Quod autem superius Verbum dixit, hic consequenter & Deum, & vitam, & lucem nominat. *Verbum autem caro factum est*: erit igitur Spiritus Sanctus incarnatus, non Filius. Ideo dimittentes hunc modum legendi, ad decemtem veniamus lectionem, & expositionem; hoc autem est cum dicitur: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est*: ibi quiescere fac sermonem: deinde ab ea quæ deinceps est dictione incipe quæ dicit: *In ipso vita erat*; ac si dicat: *Sine eo factum est nihil quod factum est*, id est factibilium. Vides qualiter hæc brevi adjectione omnia correxit supervenientia inconvenientia. Inducens enim, *Sine eo factum est nihil*, & adjiciens, *Quod factum est*, & intelligibilia comprehendit, & Spiritum Sanctum exceptit: Spiritus enim sanctus factibilis non est. Hæc igitur quæ dicta sunt, de conditione rerum dixit Joannes. Inducit autem & eum qui est de providentia sermonem, dicens, *In ipso vita erat.* Quem admodum in fonte qui generat abyssos, & in nullo minoiatur fons; ita & in operatione Unitatis quæcumque credas per eum facta esse, non minor ipse factus est. Nomen autem vite hic non solum conditionis est, sed & providentia dicitur. *Locum se exhibit P. Nicolai.* Et sic in eo quod dicitur vita, dici potest Salvator non sibi, sed aliis vita, quorum etiam est lux. Hæc quidem vita Verbo Dei inseparabiliter adest, & ab ipso existit simul atque facta fuerint. Oportet enim ut in anima præxiar ratio, sive verbum ad cam expurgandam, quatenus expiata hoc modo à peccatis pura fit, & sic vita ingeneretur, vel inferatur ei qui Verbi Dei susceptibilem se statuit. Unde Verbum &

tia rerum, quæ est secundum permanentiam earum. Cum autem audis quoniam in ipso vita erat, ne compositum æstimes: sicut enim Pater habet vitam in seipso, ita dedit & Filio vitam habere: infra 3. Ergo sicut Patrem non atque dices compositum esse, ita nec Filium. *Origenes* (tomo 3.) Vel aliter. Oportet scire quod Salvator quadam dicit non sibi esse, sed aliis; quædam vero & sibi, & aliis. In hoc ergo quod dicitur: *Quod factum est in Verbo, vita erat*, scrutandum est apud sibi, & aliis vita est, vel aliis tantum; & si aliis, quibus aliis. Idem autem est vita & lux; Lux autem hominum est: fit itaque hominum vita, quorum est lux; & sic in eo quod dicitur vita, Salvator (1) dicitur non sibi, sed aliis. Hæc quidem vita verbo præexistenti adest, ex eo quod expiata à peccatis anima fit serena, & via inferatur. Ei qui Verbi Dei se susceptibilem statuit. Unde Verbum quidem in principio non dixit factum: non enim erat quando principium Verbo careret. Vita autem hominum non semper erat in Verbo; sed hæc vita hominum facta est, eo quod vita est lux hominum: cum enim homo non erat, nec lux hominum erat, luce secundum habitudinem ad homines intellecta; & ideo dicit: *Quod factum est in verbo, vita erat*; non autem, *Quod erat in verbo, vita erat.* Invenitur autem alia littera non incongrue habens: *Quod factum est in eo, vita est.* Si autem intelligamus vitam hominum quæ in Verbo fit, eum esse qui dixit infra 14. *Ego sum vita*, fatebitur neminem infidelium Christo vivere; sed cunctos esse mortuos qui non vivunt in Deo.

(h) *Theophylactus* (hoc loco.) Dixerat & in ipso vita erat, ne putares quod absque vita sit Verbum; (2) nunc ostendit quod vita fit spiritalis, & lux rationalibus cunctis: unde dicitur: *Ei vita erat lux hominum*; quasi dicat: Lux ista non est sensibilis, sed intellectualis, illuminans ipsam animam. *Augustinus* super Joannem (tract. 1.) Ex ipsa enim vita illuminantur homines, pecora non illuminantur: quia non habent rationales mentes, quæ possint videre sapientiam; homo autem factus ad imaginem Dei, habet rationabilem mentem, per quem possit petere sapientiam. Ergo illa vita per quam facta sunt omnia, lux est, & non quorumcumque animalium, sed hominum. *Theophylactus.* Non autem dixit, Lux est solum Judæis, sed omnium hoc

(1) *Al.* deest dicitur. *Locum se exhibit P. Nicolai.* Et sic in eo quod dicitur vita, dici potest Salvator non sibi, sed aliis vita, quorum etiam est lux. Hæc quidem vita Verbo Dei inseparabiliter adest, & ab ipso existit simul atque facta fuerint. Oportet enim ut in anima præxiar ratio, sive verbum ad cam expurgandam, quatenus expiata hoc modo à peccatis pura fit, & sic vita ingeneretur, vel inferatur ei qui Verbi Dei susceptibilem se statuit. Unde Verbum &

(2) *Al.* sed vita fit &c.

minum: omnes enim homines, in quantum intellectum, & rationem receperunt ab eo quod nos condidit Verbo, intantum ab eo illuminari dicimur: nam ratio nobis tradita, per quam rationales dicimur, lux est ad operanda nos dirigens, & non operanda. *Origenes* (tract. 3. super Joan. cap. 1. super *Quod factum est, in ipso vita erat.*) Non est autem præmittendum quod vitam præmittit luci hominum: inconficiens enim erat illuminari non viventem, & advenire illuminationi vitam. Si autem idem est *Vita erat lux hominum*, quod solum hominum, erit Christus lux, atque vita solum hominum. Hoc autem opinari hæreticum est. Non igitur quicquid dicitur aliquorum, illorum solum est: scriptum est enim de Deo, quod sit Deus Abraham, Isaac, & Jacob, non tamen istorum tantum patrum dictus est Deus. Non ergo ex eo quod dicitur, *Lux hominum*, excluditur quin sit aliorum. (1) Alius vero contendit ex eo quod scriptum est Gen. 1. 4. *Faciamus hominem ad imaginem nostram*, quod quicquid ad imaginem ac similitudinem Dei factum est, intelligi debet per hominem. Sic igitur lux hominum lux cujuslibet rationalis creaturæ est.

(1) *Augustinus* super Joannem (tract. 1.) Quia vita illa est lux hominum, sed stulta corda capere istam lucem non possunt, quia peccatis suis aggravantur, ut eam videre non possint: ne ideo cogitent quasi absentem esse lucem, quia eam videre non possunt, sequitur: *Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Quomodo enim homo positus in sole cæcus,

(1) *Al.* alios vero continens, eo quod est, *Faciamus hominem ad imaginem nostram*, quicquid &c. (2) *Al.* absistens, & sic infra. (3) *Loco horum, quæ in omnibus à nobis consultis exemplis habentur, sequentia reponit Nicolai priora velut inepte ac sine indice loci posita sugillando. Origenes* (tract. sive tom. 3. in Joan.) Quod si vita idem est cum luce hominum, nullus qui sit in tenebris, vivit, nec ullus viventium est in tenebris: cum omnis qui vivit sit etiam in luce, ac è converso quisquis est in luce simul etiam vivat. Rursus, quoniam ex his quæ discernimus de contrariis, intelligi possunt contraria prætermittenda; discernitur autem de vita, & luce hominum; contrarium autem vite mors est, & contrarium luci hominum tenebræ hominum: videre est quod qui in tenebris existat hominum, is etiam sit in morte; & quæ sunt mortis agens non alibi sit quam in tenebris: qui vero agit quæ sunt lucis, vel is cuius opera lucent coram hominibus, & qui memor est Dei, non est in morte; juxta illud quod Psal. 6. dicitur: *Nihil rei cum morte habet qui memor est tui.* An vero tenebræ hominum, & mors natura talia sint necne, alterius est considerationis. Nos eramus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, etiam sancti spiritualesque aliquo modo simus: Quisquis fuit aliquando tenebræ, factus est sicut Paulus tenebræ, cum esset capax & appetus ut fieret lux in Domino, &c. (Et rursus hom. 2. in divers.) Vel aliter. Lux hominum est Dominus noster Jesus Christus, qui omni rationali & intellectuali creaturæ seipsum in natura humana manifestavit, & mysteria suæ divinitatis, quæ æqualis est Patri, fidelium cordibus reseravit, secundum illud Apostoli (ad Ephes. cap. 5.) *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Die igitur: *Lux in tenebris lucet*, quia totum genus hominum non ex natura, sed merito peccati originalis in tenebris erat ignorantie veritatis; post ortum autem ex Virgine in cordibus cognoscentium lucet Christus. Quia tamen sunt qui adhuc in tenebris obcurisimè impietatis, & perfidie manent; Evangelista subiungit: *Et tenebræ eam non comprehenderunt*; quasi dicat: Lux in tenebris fidelium animarum lucet, à fide inchoans, ad spem trahens; imperiorum vero cordium &c.

quoniam ipsa lux omni creaturæ est incomprehensibilis, tenebræ eam non comprehenderunt. *Chrysofomus* (hom. 4.) Vel aliter totum ab illo loco, *Et vita erat lux hominum.* Primum nos de conditione docuerat, deinde dicit & quæ secundum animam bona præbuit nobis veniens Verbum: unde dicit: *Et vita erat lux hominum.* Non dicit, *Lux Judæorum*; sed universaliter hominum: non enim Judæi solum, sed & Gentēs ad hanc venerunt cognitionem. Non autem adjecit & Angelorum: quoniam ei de natura humana sermo est, quibus Verbum venit Evangelizans bona. *Origenes* (tom. 2. in Joan. ubi supra.) Quærent autem quare non Verbum lux hominum dictum est, sed vita quæ in Verbo sit: quibus respondemus: Quia vita quæ ad præsens, non ea quæ communis est rationalium, & irrationalium dicitur, sed quæ adjunctum verbo quod in nobis fit per participationem Verbi primarii ad discernendum apparentem vitam, & non veram, & cupiendam veram vitam. Prius ergo participamus vitam quæ apud quosdam quidem est potentia, non actu lux; (1) qui scilicet non sunt avidi perquirere quæ ad scientiam pertinent; apud quosdam vero & actu lux efficitur, qui, secundum Apostolum, æmulantur dona meliora, scilicet verbum sapientiæ. Si tamen & tunc idem est vita & lux hominum, nullus manens in tenebris perfecte vivere comprobatur, nec quisquam viventium consistit in tenebris. *Chrysofomus* (hom. 4. in Joan. à med. illius.) Vita enim adveniente nobis; solum est mortis imperium, & luce lucente nobis, non ultra sunt tenebræ; sed semper manet vita quam mors superare non potest, nec tenebræ lucem: unde sequitur: *Et lux in tenebris lucet.* Tenebras mortem, & errorem dicit: nam lux quidem sensibilis non in tenebris lucet, sed sine illis; prædicatio vero Christi in medio erroris regnantis fulsit, & eum dispare fecit, & in vitam mortem fecit mortuus Christus, ita eam superans ut eos qui detinebantur reduceret. Quia igitur neque mors eam superavit, neque error, sed fulgida est ejus prædicatio ubique, & lucent cum propria fortitudine; propterea subdit: *Et tenebræ eam non comprehenderunt.* *Origenes* (tom. 2. super illud 1. Joan. *Lux in tenebris lucet.*) Est etiam sciendum, quod sicut lux hominum nomen est duarum spiritualium rerum, sic & tenebræ: dicimus enim hominem lucem possidentem, operâ lucis perficere, & etiam cognoscere quasi illustratum lumine scientiæ; & è contrario tenebras dicimus illicitos actus, & eam quæ videtur scientia, non est autem. Sicut

S. Thom. Oper. Tom. IX.

autem Pater lux est, & in eo tenebræ non sunt ulla, sic & Salvator. Sed quia similitudinem carnis peccati subit, non incongrue de eo dicitur, quod tenebræ in eo sunt aliquæ, ipso in se suscipiente nostras tenebras, ut eas dissiparet. Hæc igitur lux, quæ facta est vita hominum, radiat in tenebris animarum nostrarum, & venit ubi principes tenebrarum harum cum genere bellarum humano. Hanc lucem persecutæ sunt tenebræ; quod pater ex his quæ Salvator, & ejus filii sustinent, pugnantibus tenebris contra filios lucis. Verum quia Deus patrociniatur, non invalescunt: unde non apprehendunt lucem, vel quia celeritatem cursus lucis subsequi non valent propter propriam tarditatem, vel quia si supervenientem expectant, fugantur luce appropinquante. Oportet autem id considerare, quod non semper tenebræ in sinistra parte simulantur, sed quandoque in bona, secundum Psal. 17. *Posuit tenebras latibulum suum*: *“dum ea quæ sunt erga Deum, ignota, & imperceptibilia sunt. De hæc ergo laudata caligine dicam, quoniam versus lucem pergit, illamque apprehendit: quia quod erat caligo, dum ignorabatur, in lucem cognitam vertitur ei qui didicit.* *Augustinus* 10. de Civitate Dei (cap. 89. circa finem.) Hoc autem initium sancti Evangelii quidam Platonici aureis literis perhibendum, & per omnes Ecclesiis in locis eminentissimis proponendum esse dicebat. *Beda* (cap. 1. in Joan.) Nam alii Evangelistæ Christum in tempore natum describunt, Joannes vero eundem in principio testatur fuisse, dicens: *In principio erat Verbum.* Alii inter homines eum subito apparuisse commemorant, ille ipsum apud Deum semper fuisse testatur, dicens: *Et Verbum erat apud Deum.* Alii eum verum hominem, ille verum confirmat Deum, dicens: *Et Deus erat Verbum.* Alii hominem apud homines eum temporaliter conversatum, ille Deum apud Deum in principio manentem ostendunt, dicens: *Hoc erat in principio apud Deum.* Alii magnalia quæ in homine gessit perhibent, ille quod omnem creaturam per ipsum (2) Deus Pater fecerit, docet, dicens: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.*

(k) *Augustinus* (tract. 2. sparsim.) Ea quæ dicta sunt superius, de divinitate Christi dicta sunt, qui sic venit ad nos, secundum quod apparuit homo. Quia igitur sic erat homo ut lateret in illo Deus, missus est ante illum magnus homo, per cuius testimonium inveniretur plura quam homo. Et quis est hic? *Fuit homo. Theophylactus.* Non Angelus, ut suspensionem mul-

(1) *Al.* omittitur qui. (2) *Al.* Deum.

torum destrueret. *Augustinus* (tract. 2.) Et (1) quomodo posset iste verum de Deo dicere, nisi missus à Deo? *Chrysostomus* (hom. 5.) Nihil de reliquo humanum esse æstimo eorum quæ dicuntur ab illo: non enim quæ ejus sunt, sed quæ mittentes omnia loquuntur: ideo, & Angelus nuncupatus est à Propheta (Malach. 3.) dicens: Ego mitto Angelum meum. Angeli enim virtus est nihil proprium dicere. (2) Hoc autem quod dicitur: *Fuit missus*, non ejus qui ad esse processus offensivum est. Sicut autem Elias missus fuit non aliunde (3) quam à mundo, sed à statu quo vidit Dominum sedentem super solium, excelsum, & elevatum, ad plebem; sic & Joannes à deserto: ad baptizandum mittitur; ait enim: *Qui misit me baptizare, ille mihi dixit: Super quem vidisti Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizatur in Spiritu Sancto.* *Augustinus* (tract. 2.) Quid vocabatur? *Cui nomen erat Joannes. Alcinus.* Id est gratia Dei, vel in quo est gratia, qui gratiam novi testamenti, id est Christum, suo testimonio primum mundo innotuit. Vel Joannes interpretatur cui donatum est, quia per gratiam Dei donatum est illi Regem regum non solum præcurseri, sed etiam baptizare. *Augustinus* (tract. 2.) Quare venit? *Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine.* *Origenes* (tom. 5.) Quidam improbare nituntur edita de Christo testimonia Prophetarum, dicentes, non egere testibus Dei Filium habentem credulitatis sufficiens tum in his quæ protulit salubribus verbis, tum in mirabilibus operibus suis. Siquidem & Moyses credi meruit per verbum, & virtutes, non egens præviis testibus. Ad hoc dicendum est, quod multis existentibus causis inducentibus ad credendum, plerumque quidam ex hac demonstratione non admittantur, ex alia vero habent causam ut credant. Deus autem est qui pro cunctis hominibus homo factus est. Constat igitur quosdam ex dictis prophetis ad Christi admirationem coactos, mirantes tot Prophetarum ante ejus adventum (4) voces, constituentes: nativitas ejus locum, & alia hujusmodi. Illud quoque advertendum, quod prodigiosa virtutes ad credendum provocare poterant eos qui tempore Christi erant, non autem post longa tempora: nam fabulosa quædam æstimata fuerunt: plus enim peractis virtutibus facit ad credulitatem quæ cum virtutibus queritur prophet-

(1) *Al.* Et quomodo posset iste verum de Deo dicere? Missus à Deo. (2) *Ad marginem Veneta. Nicolai editionis hæc notantur.* *Origenes* in Joan. super *Hic venit in testimonium.* (3) *Al.* non ejus qui adesse aliunde quam à mundo processus offensivum est. Sicut autem &c. *Legit P. Nicolai* non ejus quoad esse, sed qui ad ministerium processus offensivum est. (4) *Al.* vocem. *Nicolai* autem ut sensus melius constaret legendo vocem, *habet* qui constituit. (5) *Al.* præbent. (6) *Al.* nam est.

tia. Est autem & tale quid dicere, quod quidam in hoc quod testimonium (5) perhibent Deo, honorati sunt. Privare vult ergo chorum Prophetarum ingenti gratia qui dicit, illos non oportere de Christo testimonium exhibere. Accessit autem his Joannes, ut testimonium de luce perhibeat. *Chrysostomus* (hom. 5. in Joan.) Non ea indigente testimonio; sed propter quod, ipse Joannes docet, dicens: *Ut omnes crederent per illum.* Sicut enim carnem induit, ne omnes perderet; ita & præconem hominem misit, ut cognatam audientes vocem, facilius advenirent. *Beda.* Non autem ait, Ut omnes crederent in illum; maledictus enim homo qui confidit in homine. Hier. 17. sed ut omnes crederent per illum; hoc est, per illius testimonium crederent in lucem. *Theophylactus.* Si vero aliqui non erediderint, excusabilis permanet ipse: (6) nam sicut si aliquis includens se in domo caliginis, & ipsum solis radius non illudret, ipse causam tribuit, & non sol; sic Joannes, ut omnes crederent, missus fuit; sed si minime concecutum est, ipse hujus rei causa non extitit. *Chrysostomus* (hom. 5. in Joan.) Quia vero multum apud nos major qui testatur, eo cui testimonium perhibet, & dignior fide esse videtur; ne quis & de Joanne hoc suspicetur, hanc suspensionem destruit, dicens: *Non erat ille lux; sed ut testimonium perhiberet de lumine.* Si vero non huic instans opinioni hoc resumpserit, *Ut testimonium perhiberet de lumine,* superfluum esse quod dicitur, & magis iteratio sermonis quam explanatio doctrinæ. *Theophylactus* (hoc loco.) Sed dicit aliquis: Ergo neque Joannem, neque sanctorum quempiam lucem esse, vel fuisse dicemus. Sed si sanctorum aliquem lucem velimus dicere, ponemus lucem absque articulo; ut si interrogatus fueris, utrum Joannes est lux sine articulo, secunde concedas; si vero cum articulo, non concedas. Non enim est ipsa lux principalior, sed lux dicitur, quia secundum participationem lucem habeat à vero lumine.

(1) *Augustinus* (tract. 2.) De quo lumine Joannes testimonium perhibeat, ostendit dicens: *Erat lux vera.* *Chrysostomus* (hom. 6.) Vel aliter. Quia superius de Joanne dixerat, quod venit, & missus est ut testetur de luce, ne quis hoc audiens propter testantis recentem præsentiam, de eo cui testimonium perhibetur, talem quamdam suspensionem accipiat, redaxit mentem,

tem, & ad eam quæ supra omne principium est, transmisit existentiam, dicens: *Erat lux vera.* *Augustinus* (tract. 2. in Joan.) Quare additum est, *Vera?* Quia & homo illuminatus dicitur lux; sed vera lux illa est quæ illuminat: nam & oculi nostri dicuntur lumina, & tamen nisi aut per noctem lucerna accendatur, aut per diem sol exeat, lumina illa sine causa parent: unde subdit: *Quæ illuminat omnem hominem.* Si omnem hominem, ergo & ipsum Joannem. Ipse ergo illuminabat, à quo se demonstrari volebat. Quomodo enim plerumque fit ut in aliquo corpore radiato cognoscatur ortus esse sol, quem oculis videre non possumus, quia etiam qui faucios habent oculos, idonei sunt videre partem illuminationis, aut aliquid hujusmodi; sic omnes ad quos venerat Christus, minus erant idonei eum videre. Ratiavit Joannem, & per illum confidentem se illuminatum, cognitus est ille qui illuminat. Dicit autem: *Venientem in hunc mundum:* nam si illi non recederet, non esset illuminandus: sed ideo hic illuminandus, quia illuc recessit ubi homo poterat esse illuminatus. *Theophylactus* (hoc loco.) Erubescat Manichæus, qui conditoris maligni, & tenebrosi nos asserit creaturas: non enim illuminaremur, si veri luminis creature non essemus. *Chrysostomus* (hom. 7. in Joan.) Ubi sunt etiam qui non dicunt eum verum Deum? Hic enim lux vera dicitur. Sed si illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, qualiter tot sine lumine permanerunt? Non enim omnes cognoverunt Christi culturam. Illuminat igitur omnem hominem quantum ad eum pertinet; si autem quidam mentis oculis claudentes noluerint recipere lucis hujus radios, non à lucis natura obtenebratio est eis, sed à malitia eorum, qui voluntarie privant se ipsos gratia dono: nam gratia quidem ad omnes effusa est; qui vero nolunt dono hoc frui, sibi ipsis hanc imputant cæcitatem. *Augustinus* (de pec. mer. & rem. Lib. 25. id legitur in Enchir. cap. 103. in simili auctoritate.) Vel quod dicitur, (1) *Illuminat omnem hominem,* sic intelligimus, non quia nullus est hominum qui non illuminetur, sed quia nisi ab ipso nullo illuminatur. *Beda.* Sive naturali ingenio, sive sapientia divina: sicut enim nemo à seipso esse, sic etiam nemo à seipso sapiens esse potest. *Origenes* in hom. (2. in div. loc.) Vel aliter. Non de his qui de occultis seminum causis in species corporales procedunt, debemus intelligere quod

illuminat hominem venientem in hunc mundum; sed de his qui spiritualiter per regenerationem gratiæ, quæ datur in baptisate, in mundum veniunt invisibilem. eos itaque vera lux illuminat qui in mundum virtutum veniunt, non eos qui in mundum vitiorum ruunt. *Theophylactus.* Vel aliter. Intellectus nobis traditus, ac nos dirigit, qui & naturalis ratio nominatur, dicitur lux tradita nobis à Deo. Sed quidam male ratione utentes, se ipsos obcuraverunt.

(3) *Augustinus* (tract. 2. in Joan. circ. med.) *Lux quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum,* hoc venit per carnem: quia dum hic esset per divinitatem, à stultis, cæcis, & iniquis videri non poterat, de quibus supra dictum est: *Tenebræ eam non comprehenderunt;* & ideo dicitur, *In mundo erat.* *Origenes* in hom. (2. in div. loc.) Ut enim qui loquitur, dum loqui cessat, vox ejus esse desinit, & evanescit; sic cælestis Pater, si Verbum suum loqui cessaverit, effectus Verbi, hoc est universis Verbo condita, non subsistet. (2) Non autem putes quia sic erat in mundo quomodo in mundo est terra, pecora, & homines; sed quomodo artifex regens quod fecit: unde sequitur: *Et mundus per ipsum factus est.* Non enim fit fecit quomodo facit faber: qui enim fabricat, extrinsecus est ad illud quod fabricat; Deus autem infusus mundo, fabricat ubique positus, (2) & non recedit ab aliquo: præsentia majestatis facit quod facit, & gubernat quod facit. Sic ergo erat in mundo, quomodo per quem factus est mundus. *Chrysostomus* (hom. 7. in Joan.) Et iterum, quia in mundo erat, sed non ut mundi contemporaneus, propter hoc induxit: *Et mundus per ipsum factus est;* per hoc & rursus te deducens ad æternam existentiam Unigeniti: qui enim audiverit quoniam opus ejus hoc totum, & si valde (3) insensibilis fuerit, cogetur concedere ante opera esse factorem. *Theophylactus.* Simul autem hic (4) & Manichæi subverti rabiem, qui malignum conditorem cuncta produxisse dicebant, nec non & Arrii, qui Filium Dei dicebant creaturam. *Augustinus* (tract. 2.) Quid est autem, *Mundus per ipsum factus est?* Cælum, terra, mare, & omnia quæ in eis sunt, mundus dicitur. Iterum in alia significatione, dilectores mundi mundus dicuntur; de quo sequitur: *Et mundus eum non cognovit.* Num enim cæli, aut Angeli, aut sidera non cognoverunt creatorem, quem confitentur dæmonia, omnia undique testimonium.

(1) *Al.* quod illuminat. (2) *P. Nicolai* legit non recedit aliquo, ponendo aliquo adverbium mox. (3) *Al.* insensibiliter. (4) *Al.* & Marcionis.

EX EDIT. P. NICOL. (1) *Augustinus* ut supra. Ejus nomine prætermisso totam hanc appendicem omnes editiones præcedentes uno tenore velut ex Origene referant, sicut & Glossa refert; at nihil in Origene textu.